

AL XX-LEA CONGRES AL ASOCIAȚIEI INTERNAȚIONALE A SOCIOLOGILOR
DE LIMBĂ FRANCEZĂ (AISLF), 4–8 IULIE 2016, MONTRÉAL

CONGRESUL DE LA MONTRÉAL ȘI ASOCIAȚIILE INTERNAȚIONALE
DE SOCIOLOGIE

Între 4 și 8 iulie 2016 a avut loc la Montréal al XX-lea Congres al Asociației Internaționale a Sociologilor de Limbă Franceză (AISLF), pe marginea temei *Societăți în mișcare, sociologie în schimbare*, găzduind aproape 1 500 de participanți.

AISLF este născută din reorganizarea instanțelor sociologice internaționale după al Doilea Război Mondial¹. După ce, în perioada interbelică, Institutul Internațional de Sociologie (IIS), fondat de sociologul eclectic René Worms (1869–1926), a organizat cu succes 6 congrese internaționale de sociologie (1927–1939), dintre care ultimul a fost cel de la București (1939), amânat *sine die*, reputația Institutului Internațional de Sociologie a decăzut. Chiar dacă reactivată de Corrado Gini (1884–1965) în 1950, când a fost organizat la Roma al XIV-lea Congres Internațional de Sociologie, cel inițial, programat la București în 1939, instituția creată de R. Worms a fost considerată compromisă, datorită cooptării unor savanți care colaboraseră cu regimurile fasciste². În acest context a fost creată în 1949, la inițiativa și cu finanțarea UNESCO, Asociația Internațională de Sociologie (International Sociological Association/Association internationale de sociologie ISA/AIS), al cărei prim președinte a fost Louis Wirth (1879–1952). Asociația a organizat un prim congres în 1950 la Zürich. În pofida unui conflict de legitimitate cu IIS și a subminării din interior, operată de Corrado Gini, AIS a reușit să se impună ca o instanță științifică internațională credibilă. Adevărata sciziune a avut loc în 1954. În fața dominației sociologiei americane, pe care nu o apreciază³, și a declinului

¹ Utilizăm în această prezentare a istoriei AIS și AISLF, informațiile de pe *site*-urile celor două asociații (<http://www.aislf.org/>, <http://www.isa-sociology.org/en>), lucrarea lui Jennifer Platt, *History of ISA, 1948–1997*, Montréal, ISA, 1998, și comunicările doamnei Patricia Vannier, responsabilă Comitetului de cercetare „Istoria sociologiei” din AISLF: „À quoi servent les Congrès? L'exemple des congrès internationaux de sociologie”, *6e Congrès de l'Association française de sociologie*, „La sociologie, une science contre nature?”, GT „Histoire de la sociologie”, Université de Versailles Saint-Quentin-en-Yvelines, 29 juin–2 juillet 2015, „Un tout petit monde: le réseau francophone de l'AISLF”, *XXe Congrès de l'AISLF*, „Sociétés en mouvement, sociologie en changement”, Comité de recherche 11: Histoire de la sociologie, Montréal, 4–8 juillet 2016, „L'AISLF et la sociologie francophone: une école sous influence?”, colloque *Qu'est-ce qu'une école de pensée?*, Université de Bourgogne, Centre Georges Chevrier, Dijon, 3–4 novembre 2016.

² Institutul Internațional de Sociologie există și azi și continuă să organizeze congrese internaționale de sociologie. Ultimul congres, al XLI-lea, a avut loc la Uppsala în 2013.

³ „Niciun teoretician sau cercetător american nu a mers până la a da o adevărată explicație [sociologică], nici Sorokin, nici oponentul său, pretențios și confuz, Parsons, nici Merton”,

„*Revista română de sociologie*”, serie nouă, anul XXVIII, nr. 1–2, p. 103–122, București, 2017

Creative Commons License
Attribution-NoDerivs CC BY-ND

limbii franceze ca limbă de lucru în cadrul Congresului ISA din 1953, Georges Gurvitch⁴ a propus constituirea în cadrul ISA a unei secțiuni în limba franceză. În fața refuzului conducerii asociației, G. Gurvitch, împreună cu sociologul belgian Henri Janne (1908–1991), decid în 1956 la Royaumont crearea unei Asociații internaționale a sociologilor de limbă franceză, ce va organiza primul congres la Bruxelles, în 1958. Din biroul provizoriu făceau parte Raymond Aron, George Balandier, Guy Rocher. În anii următori, Jean Cazeneuve, Roger Bastide, Jean Duvignaud se alătură instanței de conducere și întăresc legitimitatea asociației.

Statutul noii asociații a fost adoptat în 1959 la Royaumont și prevede utilizarea majoritară a limbii franceze de către aderenții la asociație, precum și cooperarea cu Asociația Internațională de Sociologie și cu UNESCO. Colaborarea cu AIS, deși prevăzută de statut, nu se desfășoară exemplar nici azi, spiritul de concurență între cele două asociații fiind încă prezent.

Spre exemplu, este neobișnuit ca două asociații partenere să își desfășoare congrese succesive în aceeași țară, mai ales când, în anumite cazuri particulare, o concurență între o sociologie anglofonă și o sociologie francofonă apare în filigran. În cazul de față, după al XX-lea congres al AISLF de la Montréal, care s-a desfășurat în 2016, va avea loc la Toronto, în 2018, Congresul al XIX-lea al AIS. Pe de altă parte, la numai o săptămână după congresul AISLF de la Montréal, AIS a organizat la Viena un „Forum of sociology”⁵, a cărui tematică generală, „The Futures We Want: Global Sociology and the Struggles for a Better World”, este surprinzător de apropiată de cea a Congresului AISLF de la Montréal, „Societăți în mișcare, sociologie în schimbare”.

Este de subliniat participarea discretă a sociologilor din Europa de Est la congresele de sociologie, fie ale ISA, fie ale AISLF, situație favorizată în special în anii 1950–1960 de neîncrederea statelor comuniste față de sociologie și față de instituțiile occidentale. O creștere a adeziunilor și proporției participanților din Europa de Est la ISA (38%)⁶ s-a observat doar cu prilejul Congresului de la Varna în 1970, singurul organizat în Europa de Est până în prezent, într-o țară în care nu existau departamente de sociologie în universități.

Chiar dacă AISLF nu a organizat încă niciun congres în Europa de Est, merită amintit că sub patronajul asociației s-au desfășurat în această parte a continentului mai multe colocvii și conferințe. Colocviul de la Cluj din 1992, singurul organizat în România, a fost urmat de 5 conferințe, ce au avut loc la Sofia în 1994, 1999, 2003, 2007 și 2013⁷.

Cercetătorii români membri ai AISLF sunt destul de puțin numeroși. Pe *site*-ul asociației găsim 32 de membri din România, însă lista include persoane care au participat la un singur congres sau la colocvii organizate sub egida AISLF și care adesea nu mai sunt în activitate. Spre exemplu, dintre cei

G. Gurvitch *apud* Jean-Christophe Marcel, „Georges Gurvitch: les raisons d’un succès”, *Cahiers internationaux de sociologie*, 1/2001 (nr. 110), p. 112.

⁴ Născut în Rusia țaristă, Georges Gurvitch (1894–1965) și-a făcut studiile în Germania. Participant la Revoluția din Octombrie, profesează și își completează studiile în Rusia, Germania și Cehoslovacia și se stabilește la Paris în 1925, devenind profesor la Universitatea din Strasbourg zece ani mai târziu. La începutul războiului este obligat să se exileze în Statele Unite, de unde se întoarce în Franța în 1945, păstrând un atașament durabil față de limba franceză, care rămâne limba lui de lucru. Fondator al Centrului de Studii Sociologice (1945), unde D. Gusti a ținut o conferință în 1947, al revistei *Cahiers internationaux de sociologie* (1946), profesor la Sorbona din 1948, Gurvitch a jucat un rol central în refondarea sociologiei franceze de după război.

⁵ ISA Forum of sociology, „The Futures We Want: Global Sociology and the Struggles for a Better World”, Vienna, Austria, July 10–14, 2016.

⁶ La Congresul ISA de la Evian (1966), 13% dintre membri proveneau din Europa de Est; la cel de la Toronto (1974) procentajul a scăzut la 10%. *Cf.* Jennifer Platt, *op. cit.*, p. 63.

⁷ Această prezență importantă a Bulgariei în AISLF se explică prin numărul mai mare de adeziuni la asociație, dar, mai ales, prin prezența constantă a unor cercetători bulgari în biroul asociației. Îi putem, astfel, cita pe Anna Krasteva (1996–2004), Antony Todorov (2004–2008) și Svetla Koleva (2012–2020).

32 de membri prezenți în anuarul asociației, doar două cercetătoare au participat la recentul congres de la Montréal. Necontabilizați de *site*-ul AISLF, dar, în mod evident, mai numeroși, sunt doctoranzii, cercetătorii și universitarii de origine română care își desfășoară activitatea în străinătate și aparțin unor structuri de cercetare din Franța, Belgia sau Canada

Acest al XX-lea Congres al AISLF, care și-a ales ca temă generală „societăți în mișcare, societăți în schimbare”, a fost organizat de Universitatea din Montréal, care a găzduit deschiderea congresului și conferințele inaugurale, și de Universitatea din Québec la Montréal, unde s-au desfășurat următoarele patru zile ale manifestării. Așa cum au subliniat organizatorii, interogația principală se referă la efectul schimbărilor sociale asupra sociologiei, asupra potențialului disciplinei de a înțelege lumea, de a furniza explicații științifice și de a constitui un motor pentru acțiunea socială. Acest punct de vedere reflexiv, dar implicit optimist și programatic, ilustrat de titlul prezentării generale, „Un congres pentru sociologie”, a fost declinat în trei puncte de vedere diferite: apariția a noi obiecte de studiu, „internaționalizarea perspectivelor sociologice” și „deplasarea frontierelor disciplinare”. Cele 19 conferințe plenare au fost împărțite în mai multe categorii, dintre care unele programatice, *La sociologie en perspective*, *Nouveaux contextes, nouveaux savoirs*, *Sociologie dans la cité: pratiques québécoises*, *De nouveaux mondes à comprendre*, *Un regard à décentrer*, *Des frontières à décloisonner*, *Changer la sociologie?*. Alături de sesiunile plenare, patru sesiuni transversale au dat unor cercetători consacrați posibilitatea să abordeze mai multe teme centrale ale congresului, pornind de la un obiect sau de la o temă particulară (*Que font les non-humains à la sociologie?*, *Savoirs savants et savoirs d'action dans le champ des politiques publiques*, *Genre, sexualité et vieillissement: défis pour la sociologie*, *La sociologie urbaine au prisme des (im)mobilités*).

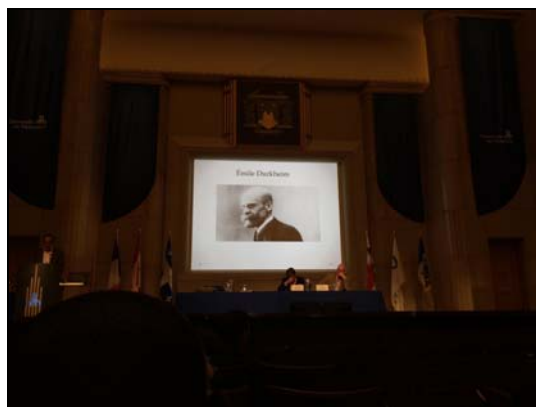

GRUPURI DE LUCRU ȘI REȚELE DE CERCETARE ÎN CADRUL AISLF

În completarea conferințelor prezentate în sesiunile plenare și transversale, și-au desfășurat activitatea 38 de comitete de cercetare, 28 de grupuri de lucru și 7 sesiuni ad hoc, care au reunit 1 358 de participanți. Organizarea primelor două entități se conformează unei carte în care sunt stipulate mai multe principii: reuniunea liberă a membrilor în jurul studierii unui domeniu social, a unei teme de cercetare sau a unei problematici metodologice într-un context de deschidere internațională, necesitatea acceptării pluralității paradigmatelor, continuarea activității și a colaborării științifice în

afara cadrului congreselor, cu condiția ca într-un comitet de cercetare să activeze în permanență cel puțin 10 membri ai asociației provenind din 5 țări diferite. Spre deosebire de *comitetele de cercetare*, care sunt structuri durabile, *grupurile de cercetare* se constituie pentru o perioadă de trei ani, cel mai adesea cu ambiția de a deveni comitete de cercetare. AISLF decide dacă activitatea unui grup de lucru justifică transformarea sa în comitet de cercetare. De asemenea, asociația controlează activitatea comitetelor de cercetare și poate decide dizolvarea acestora în cazul unei activități științifice insuficiente.

La aceste două structuri s-au adăugat la Congresul de la Montréal 7 sesiuni ad hoc, ele promovând, cel mai adesea, o problematică transversală, dar ambiționând să se transforme sau să fuzioneze cu unele grupuri de cercetare.

COMITETUL DE CERCETARE „ISTORIA SOCIOLOGIEI”

Comitetul de cercetare „Istoria sociologiei”, fondat în urmă cu 20 de ani la Congresul de la Evora, în Portugalia, și-a desfășurat activitatea între 5 și 7 iulie. Au fost prezentate 31 comunicări regrupate în 6 sesiuni („Le rôle des institutions”, „Les contextes nationaux”, „La réception des œuvres”, „La construction des disciplines”, „L’actualité de la recherche”, „L’histoire des idées”), din care doar o parte au urmat tema generală a congresului. Sesiunile au fost urmate de o adunare generală a comitetului de cercetare, în care a fost prezentat bilanțul activității grupului din ultimii patru ani, programul noii echipe de conducere (responsabil, membri ai biroului), cât și lansarea unui *site* (<https://cr1.laislf.hypotheses.org/>) ce dorește să contribuie la o mai bună vizibilitate a activităților rețelei de cercetători, la federarea lucrărilor de istorie a sociologiei și la constituirea unor relații de colaborare cu structurile omologe din AIS și Asociația Franceză de Sociologie (AFS), azi reprezentativă în Franța.

Istoria sociologiei, prezentă în programele universitare, nu se bucură de un rol central ca specialitate de studiu pentru sociologi. În fișele de post ale celor aproximativ 30 de posturi de conferențiar și 20 de posturi de profesorat în domeniul sociologiei și al demografiei, propuse anual de instituțiile de învățământ superior de stat din Franța, istoria sociologiei nu este menționată aproape niciodată. Comitetele de selecție consideră că această competență este implicită sau inutilă. În prim plan găsim sociologia urbană, sociologia muncii, sociologia sănătății, sociologia organizațiilor, sociologia genului etc., domenii în care sunt finanțate numeroase proiecte colective de cercetare. Marginalitatea instituțională a istoriei sociologiei se datorează și lipsei unor laboratoare și echipe de cercetare constituite în jurul acestei teme.

Rolul de catalizator al acestor cercetări îl are, în Franța, grupul de lucru „Istoria sociologiei” din AFS, care își desfășoară congresele o dată la doi ani și care organizează regulat colocvii. Cea mai

mare parte a membrilor grupului „Istoria sociologiei” din AFS sunt și membri ai comitetului de cercetare omonim din AISLF. În pofida acestui cadru instituțional șubred, cercetările privind istoria sociologiei se dezvoltă în acești ultimi ani în special în jurul istoriei Școlii durkheimiene. Reînnoirea cercetărilor privind opera lui Marcel Mauss, începută în anii 1990 (Victor Karady, Marcel Fournier, Alain Caillé, Camile Tarot, Bruno Karsenti, Jean-François Bert), centenarul apariției lucrării clasice, *Formele elementare ale vieții religioase* (1912–2012), a maestrului, cât și apropierea centenarului morții lui Durkheim (1917–2017), au contribuit la dezvoltarea studiilor dedicate fondatorului Școlii sociologice franceze.

Două numere speciale ale unor reviste științifice franceze importante, dedicate lucrării *Formele elementare ale vieții religioase*, au apărut în 2012 (*Année sociologique*, *Archives des sciences sociales des religions*⁸), mai multe colocvii consacrate lui Durkheim și discipolilor săi s-au ținut în ultimii ani, iar revista bilingvă *Durkheimian studies/Études durkheimiennes*, condusă de William Watts Miller, își dezvoltă rețeaua de colaboratori. Pe de altă parte, proiectele de publicare a unor numere speciale dedicate istoriei sociologiei se succed unul după altul. Pe lângă reparația revistei *Revue pour l'histoire des sciences humaines*, după o întrerupere de trei ani (2012–2014), putem menționa frecvențele numere tematice consacrate de revista *Les études sociales*, publicată sub egida lui Antoine Savoye, diferitelor momente și figuri istorice ale sociologiei, ce depășesc cu mult cadrul leplaysian inițial al revistei. Un număr dublu din 2011 a fost dedicat Școlii sociologice de la București. În 2015, aceeași revistă a publicat un alt număr dublu despre sociologia lui René Worms, iar un proiect în curs de desfășurare se referă la elevii și discipolii lui Céléstin Bouglé (1870–1940) din perioada interbelică, discipoli printre care s-au numărat Constantin Sudețeanu (1885–1960) și Mihai Ralea (1896–1964). Nu în ultimul rând, revista *Année sociologique* se pregătește să publice un volum dedicat precursorilor științelor sociale, din secolul al XIX-lea.

Reînnoirea cercetărilor de istorie a sociologiei, în special a celor privind exegeza durkheimiană, regrupează autori care, în mare măsură, fac parte din grupurile „Istoria sociologiei” din AFS și AISLF. Să-i amintim aici pe Matthieu Béra, Nicolas Sembel, Sébastien Mosbah-Nathanson, François Pizarro-Noël, Marine Dhermy-Mairal, Jean-Christophe Marcel, alături de Marcel Fournier, autor al unor biografii solide ale lui Mauss și Durkheim, Massimo Borlandi, director al *Revue européenne des sciences sociales* și specialist recunoscut al operei lui Durkheim, și Antoine Savoye, specialist incontestabil al Școlii lui Frédéric Le Play.

Comitetul de cercetare „Istoria sociologiei” datorează mult profesoarei Monique Hirschhorn, membră a biroului între 1988 și 2008, fostă președintă a AISLF (2004–2008) și prima responsabilă a grupului. M. Hirschhorn, profesoară emerită la Universitatea Paris-Descartes, a prezentat la Montréal o interesantă analiză a studiilor privind schimbarea socială în sociologia franceză de după 1950. Integrată tematicii congresului a fost și prezentarea lui Marcel Fournier privind Fundația „Maison des sciences de l'homme” (FMSH), instituție interdisciplinară și internațională, creată în 1963 de Fernand Braudel, importantă pentru dezvoltarea sociologiei, care ocupă un spațiu important în această structură.

Prezentând rezultatul unui studiu dedicat unei teme conexe celei tratate de Marcel Fournier, Ioana Popa, cercetătoare la Centrul Național Francez de Cercetare Științifică (CNRS), a expus cazul particular al emergenței studiului ariilor culturale (*area studies*), în special al celor est-europene, în cadrul celei de-a VI-a secțiuni a Școlii Practice de Înalte Studii (École pratique des hautes études), secțiune fondată de Fernand Braudel în 1947 și transformată în 1975 în Școala de Înalte Studii în Științele Sociale (École des hautes études en sciences sociales). I. Popa a evocat atât istoria institutelor dedicate ariilor culturale est-europene (să menționăm că romanistul Mario Roques (1865–1961) a preluat în 1912 direcția Institutului de Filologie Română de la Sorbona, fondat în 1911 din fonduri românești, în vreme ce Institutul de Studii Slave a fost fondat în 1919 etc.), cât și o analiză precisă a procesului de instituționalizare a acestor proiecte interdisciplinare complexe.

⁸ Membri marcanți ai AISLF (Marcel Fournier, Edward A. Tiryakian) au participat la numărul special dedicat de *Canadian Journal of Sociology* celebrei cărți *Formele elementare*: Ronjon Paul Datta, Tara H. Milbrandt (dir.) „Special Issue: Durkheim's Elementary Forms of Religious Life: Contemporary Engagements”, *Canadian Journal of Sociology*, vol. 62, nr. 2, 2012.

În domeniul studiilor durkheimiene, Sébastien Mosbah Nathanson a analizat relațiile dintre sociologie și socialism, pornind de la un corpus de articole apărute între 1890 și 1900 în revistele *Sociologie et socialisme*, *Revue socialisme* și *Le Devenir social*. În același domeniu și în aceeași perioadă s-a situat studiul lui François Pizarro-Noël privind implicațiile teoretice ale descoperirii, de către Matthieu Béra, a manuscrisului unui curs al lui Durkheim de la sfârșitul anilor 1890, tratând despre „Fizica generală a moravurilor”. Redactat rapid, textul lui Durkheim are meritul de a ajuta la deslușirea fondului gândirii sale despre teoria sancțiunilor, temă tratată în acest curs.

Extrem de interesantă și pentru noi, preocupați deopotrivă de sociologia interbelică românească și de cea franceză, a fost comunicarea lui Marine Dhermy-Mairal, care a susținut de curând o teză de doctorat despre activitatea discipolilor lui Durkheim la Biroul internațional al muncii (BIT). M. Dhermy-Mairal a arătat că o bună parte dintre tinerii durkheimieni grupați în jurul lui Albert Thomas (1878–1932) la BIT între cele două războaie mondiale, au continuat să colaboreze cu Centrul de documentație socială condus de Célestin Bouglé și și-au considerat activitatea și vocația ca o „articulație între știința socială, acțiune și educație morală”, întocmai ca o bună parte a discipolilor lui Gusti⁹. Tot în cadrul cercetărilor privindu-i pe discipolii lui Durkheim, Lorenzo Miglorati a analizat motivele pentru care opera lui Maurice Halbwachs a fost introdusă în Italia în diferite etape, din 1944 până în 1994.

Jean-Christophe Marcel, profesor la Universitatea Bourgogne, a prezentat o schiță a reconstrucției sociologiei franceze a anilor 1950, în contextul în care existențialismul lui Sartre inspirat de fenomenologie era dominant și ostil științelor sociale. Sociologii francezi regrupați în jurul lui G. Gurvitch și în special Georges Davy (1883–1976) utilizează conceptele antropologiei culturale americane pentru o psihologizare a sociologiei, folosindu-se de opera fenomenologului dizident Mikel Dufrenne.

Baptiste Brossard a prezentat receptarea lui Charles Horton Cooley (1864–1929) în Franța. În timp ce George H. Mead (1863–1931) a devenit rapid cunoscut cercetătorilor francofoni, Cooley, considerat un clasic în Statele Unite, ca unul din fondatorii interacționismului simbolic și autor al conceptului *looking-glass self*, este aproape necunoscut în Franța. Cauza este concurența între cei doi cercetători, izolarea voluntară a lui C.H. Cooley, dar și o incompatibilitate între gândirea sa și sociologia franceză.

O interesantă cercetare pornită de la studiul arhivelor lui Robert K. Merton (1910–2003), aflate în custodia Universității Harvard, a fost prezentată de Arnaud Saint-Martin, care a pus în evidență atitudinea lui Merton *vis-à-vis* de sociologii clasici și a arătat cum Merton a devenit la rândul lui un autor clasic, proces pe care sociologul american a dorit să-l controleze el însuși, în ultimii ani ai vieții sale. În privința utilizării clasice, Merton a respins orice fetișism și a preconizat un examen prezentist al validității teoriilor acestora. Poate că nu este lipsit de interes să subliniem că biblioteca lui Merton nu conținea nicio carte de sociologie. Pe de altă parte, documentele păstrate în arhive arată că el urmărea cu atenție pertința citațiilor propriilor concepte la diverși autori, dorind să controleze receptarea propriei opere.

Nicolas Adell, conferențiar în antropologie la Universitatea din Toulouse, și-a prezentat ipotezele de lucru despre un nou proiect, ce urmărește depășirea opoziției dintre „biografia socială” și „sociologia unei vieți”. N. Adell optează pentru un complex proiect științific colectiv, acela al restituirii „vieții savante” (<http://visa.hypotheses.org>), demers care ne duce cu gândul la volumul autobiografic al lui Dimitrie Gusti, subintitulat „autosociologia unei vieți” și, mai ales, la recenta carte a lui Ionuț Butoi¹⁰, dedicată lui Mircea Vulcănescu și contextului social, cultural și economic în care a evoluat sociologul român.

Prezentări interesante au privit și perspectivele naționale. Bunăoară, François Parent, profesor la UQAM, a propus o perspectivă de studiu originală, „etnografia istorică a gândirii sociologice”, prin intermediul căreia a prezentat geneza și instituționalizarea sociologiei în Québec.

⁹ Îi amintim aici pe cei mai importanți reprezentanți ai acestui curent gustist: Gheorghe Vlădescu-Răcoasa, reprezentant al României la BIT între 1929 și 1940, Xenia Costa-Foru, Octavian Neamțu, Anton Golopenția.

¹⁰ Ionuț Butoi, *Mircea Vulcănescu. O microistorie a interbelicului românesc*, București, Eikon, 2015.

Contextul național cel mai apropiat de preocupările noastre a fost prezentat de Martine Mespoulet, profesoară de sociologie la Universitatea din Nantes și specialistă în istoria sociologiei din Uniunea Sovietică. Ea a pus în evidență rolul lui Rudolf Andorka (1931–1997) în federarea studiilor asupra stratificării și inegalităților sociale în Ungaria anilor 1960–1970 și modul în care sociologii maghiari de după 1990 au preluat indicatorii statistici concepuți cu 30 de ani mai devreme.

NOI ORIENTĂRI ALE ISTORIEI SOCIOLOGIEI ROMÂNE. *COOPERATIVA GUSTI*

În ceea ce mă privește, am încercat să prezint activitățile recente ale *Cooperativei G*, mișcare de idei constituită în jurul lucrărilor și inițiativelor profesorului Zoltán Rostás, care au dus în ultimii 15 ani la o reînnoire a istoriei Școlii monografice de la București și au contribuit la o schimbare de perspectivă asupra istoriei sociale și a sociologiei intelectuale a României interbelice, constituind într-o oarecare măsură o prelungire a spiritului cercetărilor mișcării gustiene.

Prezentând numeroasele lucrări ale *Cooperativei G*, am încercat să explic importanța metodologică a istoriei orale și a istoriei sociale în înțelegerea activității unei școli de gândire și a unei epoci. Studiul Școlii gustiene și al cadrului social și intelectual interbelic, făcut „altfel”, după expresia programatică a lui Z. Rostás, înseamnă, înainte de toate, derularea unei bune socio-istorii intelectuale, revitalizarea și dezvoltarea studierii unei epoci acordând o atenție sporită contextului, o indispensabilă utilizare a surselor primare, a arhivelor, a corespondenței, a activității asociațiilor și organizațiilor epocii, a sistemului universitar, a presei.

Noutatea punctului de vedere al *Cooperativei Gusti* provine din depășirea a două puncte de vedere simpliste privind monografismul și peisajul social și intelectual român interbelic. Recuperarea monografismului după reabilitarea lui Gusti de către regimul comunist în anii 1960, catalogarea lui ca fiind „falsă”, „nocivă” și „fără viitor”¹¹, a dobândit cu timpul o tentă naționalistă puternică și sterilă, eludând complexitatea vieții intelectuale și politice, neglijând reformele sociale întreprinse în interbelic și degenerând după 1989 într-un populism conservator simplist. România postcomunistă, dornică de repere și de modele, a creat o imagine idilică a vieții intelectuale a acestei epoci, punându-i în valoare mai ales pe discipolii lui Nae Ionescu, autori liberali și filosofi spiritualiști, și a preferat să treacă sub tăcere corupția politică, preocupările și diversitatea tinerei generații interbelice, gravele probleme sociale, economice ale interbelicului. Această viziune, care s-a impus în spațiul public postcomunist, a constituit un model de interpretare reduționist, care a împiedicat multă vreme o cercetare obiectivă a complexității interbelicului românesc. Multe studii actuale, și nu numai cele ale membrilor *Cooperativei G*, reușesc să depășească și să nuanțeze această viziune reduționistă, să aducă în prim-plan teme uitate sau studiate superficial (problema genului, relațiile cu politicul, religiozitatea populară, viața universitară și complexitatea traiectoriilor membrilor generației născute între 1900 și 1920, conflictele și divergențele din cadrul anchetelor de teren, diversitatea cercetărilor „unităților sociale” etc.), să revizuiască locurile comune privind Școala monografică și interbelicului românesc în general. Am încercat să enumăr cercetările desfășurate de tinerii doctoranzi și cercetători Theodora-Eliza Văcărescu, Florentina Țone, Antonio Momoc, Ionuț Butoi, Mihai Gaița, Alina Juravle ș.a.m.d., inserate în istoria socială, în istoria orală și în sociologia intelectualilor, subliniind rolul important ce l-au jucat imensa muncă de editare, de restituire a arhivelor și a unor texte mai puțin cunoscute ale membrilor Școlii monografice, realizată de Sanda Golopenția și de Zoltán Rostás.

Este de necontestat faptul că studiul asupra interbelicului românesc și a sociologiei din această perioadă este o sursă de pasiuni și controverse care nu-și găsește echivalentul în Franța, de exemplu, unde dezbaterile privind instituționalizarea sociologiei, întărirea Republicii a III-a, conflictul dintre partizanii lui Tarde și cei ai lui Durkheim, neglijarea sociologiei lui F. Le Play duc doar la cercetări originale care nuanțează puncte de vedere tradiționale și nasc puține dezbateri publice. Cauzele pot fi

¹¹ Zoltán Rostás, „O istorie nefardată a reabilitării sociologiei românești”, în *Transilvania*, nr. 11–12, 2012, p. 88–89.

căutate în specificul contextului românesc: ambivalența interbelicului românesc, explorarea condițiilor în care s-a reconstruit sociologia universitară după 1989, polarizarea importantă a spațiului cultural public și, nu în ultimul rând, un conflict de legitimitate asupra studiului interbelicului și al Școlii sociologice de la București.

Andrei Gaghi

THE 5th ANNUAL SUMMER CONFERENCE AND THE INAUGURAL EDITION OF THE SUMMER SCHOOL, AUGUST 21–25, 2016, TELCIU (TRANSYLVANIA)

This paper aims to provide a critical response to the 5th *Annual Telciu Summer Conference* and of the inaugural edition of the *Telciu Summer School*. These conjoined events took place August 21–25, 2016 in the Transylvanian village of Telciu and were convened under the title “Rurality, Modernity and Decoloniality: Unmaking the Legacies of Empire from Below”. Together, the academic conference and summer school gathered over 50 panellists, faculty, students, and attendees from Romania, the EU, China, and the Philippines. Organized by the newly-established Center for the Study of Modernity and the Rural World in conjunction with the Mayoralty of Telciu and the “George Coșbuc” Bistrița-Năsăud County Library, these proceedings were part of an on-going series of seminars that propose to engage with “modernity” both as an analytical concept and as an ensemble of cultural norms and socio-economic practices embedded in specific historical and geographic contexts.

The conference itself featured approximately 20 papers organized around the following broad thematic panels: “Rural Transformations: Modernity at Work”, “Navigating Modernity in Rural Spaces: Magic, Religion, and the Arts”, “Debunking Modernity from Below: Rural Case Studies”, and “Rurality – Between Vestige and the Last Frontier”. It is important to note that, in the admittedly self-interested opinion of the author of this article, who is part of the Organizing Committee, the Summer School was intellectually on par with the Conference and sometimes even better.¹² This is because School’s scheduling allowed for more ample exposition and discussion of the material presented. Sample course titles included “The Postcolonial–Postsocialist Junctures and the Decolonial Options”, “The Rural Reconstruction Movement in China”, “Decolonizing Romania and Rural Resistance”, and “Semi-Peripheral Modernities and the Rural Alternative: Case Studies from Interwar Romania, Bulgaria and Hungary”. Consequently, this essay will eschew analytical distinctions between the conference proceedings and summer school courses, focusing instead on some of the most important themes that emerged in the course of the various presentations and ensuing debates. These themes will be illustrated by discussing select papers and courses chosen according to this author’s interests and ability to comment on the subject matter.

The theoretical premises underlying this symposium were that “modernity”, “rurality”, and “decoloniality” were mutually constitutive categories. Consequently, I would argue that the most important insights that emerged from the proceedings had to do with the specific ways in which these three notions enrich each other as analytical concepts and facilitate, indeed necessitate novel

¹² The Organizing Committee for the Conference and Summer School consisted of Valer-Simion Cosma, Manuela Boatcă, Ion Matei Costinescu, Ovidiu Țichindeleanu, Miki Braniște. The latter played a key role in helping organize the curricular enrichment part of the Summer School program. Special gratitude is also due to our partners, namely the Secondary Technical School of Telciu, Cinemobilul, Reciproca, and the Faculty of History and Philosophy, Babes-Bolyai University, Cluj. More information about the Conference, Summer School, and related curricular enrichment activities can be accessed at <http://www.centrulpentrustudiereamodernitatiisialumiirurale.ro/>.

interdisciplinary approaches drawn from the entire range of the social and humane sciences. A brief clarification of the underlying epistemic framework is therefore needed. On the one hand, decolonial thought is a fairly coherent epistemic and political project. It is rooted in the capitalist world system as a unit of socio-economic and geopolitical analysis, but grants more autonomy in the Marxist sense to the cultural sphere as the site in which colonial-type power/knowledge mechanisms continue to articulate hierarchies of class, gender, race/ethnicity, and nation well after the end of formal colonial rule¹³. At the same time, it is in the realm of culture that resistance to the narratives of power emanating from the West is imagined and articulated.

On the other hand, there is the self-evident consideration that, historically and demographically speaking, most subaltern populations, namely groups that are rendered marginal and powerless by virtue of social status, were predominantly rural-based. Yet “rurality” itself is an analytically and ideologically contested concept. It is most frequently imagined as an opposite end on a continuum ranging from tradition (associated with rurality, the periphery, and the past) to globalization (associated with modernity, the present, and core power). Nonetheless, as concrete and variegated historical phenomena, both rurality in modernity and rurality as the precursor of modernity have been configured by global asymmetries of power and uneven processes of socio-economic development. As such, both the rural and the modern are inherent to and heirs of imperial, colonial and post-imperial/postcolonial matrices of power and of the particular configurations of national spaces derived from them. In this overall context, it comes as no surprise that the majority of the papers and/or courses were either organically and unselfconsciously of an interdisciplinary bent, but more often than not explicitly and reflexively so.

Accordingly, Vintilă Mihăilescu’s course and keynote address brought a historical and anthropological perspective on the tension between tradition and custom in self-imaginings of the “modern”. The main plank of his analysis was the heuristic distinction between what he termed custom-practicing societies characterized by attributes such as cosmocentric visions, heteronomy, and a sense of the sacred, on the one hand, and modern societies defined by anthropocentric visions, autonomy, and secularism/disenchantment, on the other. In this framework, “traditions” emerge as functional constructs created by modernity through selective and critical ways of relating to the past. Traditions, Mihăilescu contended, are an “inverse filiation” whereby sons invent fathers for the purposes of legitimizing social positions and/or ideological programs. A pertinent example can be found in modern projects of configuring Romanian national identity. The 19th century switch from the Orient to the West as a point of reference, the argument went, framed Romanian national identity between competing Occidentalist and exceptionalist visions of national character and endowed it with a schizoid perspective on the past. Romanian exceptionalism took form either in the guise of autochtonist ontologies of continuity and/or becoming or as various types of defeatist exceptionalisms. The latter held and continue to hold Romanians inherently incapable of achieving genuine progress without some form of outside influence. Concrete examples in all categories include Dacomania, Orthodox mysticism, and the ironic motto “in the EU we trust”. Mihăilescu pointed out that both Occidentalist projects and some variants of Romanian exceptionalism were and continue to be laced with a respectable dose of essentialism and self-hatred. In turn, this raised the provocative question of whether self-racialization either in the form of self-colonizing westernizing projects or self-essentializing autochtonisms constituted a veritable pathway through and to modernity.

As a way out of the conceptual *cul-de-sac* described above, Mihăilescu counterposed the dynamism and creativity of traditions in a Hobsbawmian sense (i.e. traditions *qua* cultural inventions with their own internal logics). Traditions, he suggested, are the antidote to what he termed the “conservative patrimonialization” and reification of cultural heritage, not least material culture. In this

¹³ For example, see Walter D. Mignolo, *The Darker Side of Western Modernity: Global Futures, Decolonial Options (Latin America Otherwise)* (Durham, NC: Duke University Press, 2011); Anibal Quijano, “Coloniality of Power, Eurocentrism, and Latin America.” *Nepantla: Views from the South*. 1: (3)/2000, p. 533–580.

way, “traditional” materials and techniques, skills and practices, as well as ways of relating to nature typically associated with peasant life can be mobilized anew as a way of designing cultural landscapes that would serve as wellsprings of sustainable development. In this way, Mihăilescu demonstrated how Nicolas Georgescu-Roegen’s (1906–1994) concept of bio-economics, which was in turn inspired by the study of interwar Romania’s peasant economy, can be combined with Hobsbawm’s insights concerning the socially innovatory role of traditions in order to produce a critical revalorization of rurality.

In a somewhat similar vein but using a much more finely-grained historical and geographical optic, Iulia Hurducaș’ paper “Constructing the Rural Periphery on the Vișeu River Valley, Maramureș, Romania” problematized the distinction between rural and urban infrastructure. The broader region of Maramureș was constructed as a rural periphery in relation to both modern cities and the modern idea of the city, but Hurducaș placed her emphasis on the linkages between the global flow of timber during the Habsburg period, the infrastructure that supported this trade including water as a conduit for timber, and the imperial policy of settling the area with German colonists to work on the forests. These factors point towards a broader economic logic and a mode of constructing territory that cuts across the rural-urban dichotomy, the more so since nowadays state policy and local development programs construct the territorial flow of water as an infrastructure of the urban. By contrast, Hurducaș’ analysis showed a way of decolonizing the idea of the city.

The conceptual dichotomy between rural and urban was also called into question by Călin Goina’s course “Rural-urban symbiosis – an ethnographic exploration of a Cluj street”. Based on a study that combined ethnographic and social-historical approaches via life histories, Goina’s course shed light on broader social forces that caused rural-urban migration into the city of Cluj during the last half century. One of the key findings was that migrants’ economic strategies implied an evolving relationship with urban space as the site of what might termed a ruralized urban economy comprised of gardens and animal rearing. Consequently, between 1950 and 2000 the street in question was a transition zone, namely the site for an intermediary semi-rural and semi-urban lifestyle. The rising cost of land after 1990 gradually de-peripheralized the area in which the street is located. Most new

residents are city dwellers in search of houses with gardens. Yet another important finding was that ethnic and class identities persisted, but were reconfigured as the descendants of various waves of migrants from the countryside self-consciously embraced an urban identity. In short, Goina's case study reinforces the need to think of the "rural" itself as a continuum.

By contrast, Irina Marin's paper "Land Reform and Social Combustibility around the Triple Frontier between Romania, Austria-Hungary, and Tsarist Russia at the End of the 19th, Beginning of the 20th Century" adopted a transnational, comparative social-historical perspective that examined some of the consequences of mid-nineteenth century land reforms and their resultant social transformations in the triple border area of the Russian, Ottoman, and Habsburg empires. In this context, the 1907 Great Peasant Revolt in Romania appears as one instance in which comparable socio-economic processes lead to different outcomes depending on local conditions. Grounding her analysis in a cross-border comparison of land reforms and land-tenure arrangements, Marin sought to account for the ways in which the interaction between states, peasants, and landed elites resulted in various degrees of social combustibility. Her main conclusion was that the potential for social unrest depended upon the social consequences of land reforms, more precisely on whether said reforms resulted either in a free and prosperous peasantry, peasant proletarianization, colonization, or the replacement of legal with economic bondage (neo-serfdom). Marin's analysis was also mindful of Romanian communities residing outside the Old Kingdom as relevant case studies. The pertinent issue here is why Romanians in the neighboring Habsburg provinces of Transylvania, Bukovina, and the Banat, as well as in the Tsarist region of Bessarabia remained comparatively peaceful. In this way, Marin's paper showed that there is a need for new research regarding the regional impact of the Great Revolt.

Similarly, Manuela Boatcă's course "The Coloniality of Labor in the Global Periphery: Eastern Europe and Latin America in the World System" also employed a comparative transnational perspective. However, Boatcă's approach was macrosociological, focusing on long-term patterns and processes within the capitalist world system. Her analysis evinced a continuous concern with how slavery fits into capitalist development. The underlying question was how serfdom as a pre-existing normative benchmark of "backwardness" problematizes our understanding of slavery in a global context characterized by multiple gradients/varieties of non-free labor. Examples of non-slave, non-free labor regimes include (legally) coerced cash-crop labor, share-cropping, and various forms of coercive tenancy. Precisely because whatever is not associated with free labor is typically construed as "backward", Boatcă showed that, historically speaking, various (semi) peripheries gave rise to local varieties of non-free labor. She substantiated this point by comparing Engels' concept of "second serfdom" for sixteenth through nineteenth century Eastern Europe with Dale Tomich's notion of "second slavery" for eighteenth through nineteenth century Brazil, the Caribbean, and the US South. The comparison between these institutions and regions revealed not only structural similarities, but also the fact that these labor regimes were not homogenous since they encompassed different degrees of coercion of workers. Furthermore, Boatcă argued that the abolition of these regimes resulted in complex patterns of free and non-free labor which continue to characterize contemporary peripheral labor regimes. In short, although a single capitalist world economy has existed since the 16th century, there never was a universal capitalist regime. Consequently, instead of casting the multiple varieties of non-free labor as temporalities that configure "backwardness", it would be more useful to consider wage labor as the local labor regime of the capitalist core.

The papers and course discussed above should be sufficient to give readers an idea of the broad range of topics and interdisciplinary approaches that were the hallmark of this symposium. In this sense, it is worth reiterating that the establishment of Center for the Study of Modernity and the Rural World Modernity, as well as the debut of the Telciu Summer School mark a new, more ambitious phase in the already successful series of international academic conferences organized in the village of Telciu. In fact, the Telciu Summer School is the first and so far the only one of its kind in Eastern Europe. In 2017, in addition to the conference and summer school, the Center for the Study of Modernity and the Rural World plans to launch an interdisciplinary academic journal. Most likely, the journal will be titled *Telciu Journal of Decoloniality*. At the time of this writing, the prospects of obtaining financing for this venture are good.

Yet perhaps even more important than the content of the academic debates is the nature of this novel educational experiment. The very placement of the School and of the conference in the heart of the village is premised on drawing together researchers, local residents, and School participants into a framework of reciprocity and dialogue. For example, in addition to a theater play, film screenings, public readings, informal discussions, as well as a theater workshop for local schoolchildren, the curricular enrichment program of the School featured two extra-curricular courses intended primarily for local residents. Taught by David Schwartz and Aurelian Giugăl, these courses were respectively titled “Political Theater on the European Periphery: A Short History of Engaged Theater the Context of the Post-Socialist Transition” and “From Right to Left: How to Understand Politics”. Hence, when all things are considered, there are good reasons to say that this symposium came as close to establishing a heterotopic space as this writer has experienced. Most participants and the organizers certainly strove to make it so. That the event fell and most likely will continue to fall short of this ideal is far less important than the fact that it took place in the Romanian social context, where the ostentatious fetishization of “culture” and of the status of intellectuals as its interpreters is a well-established social practice brought about by the modern era. This latter point is sufficiently self-evident so as to require no elaboration, save perhaps a reminder that this kind of fetishization played an important functional role in both nation-building and social stratification processes. In this context, what matters is the attempt to carve out spaces that permit the emergence of hierarchy-attenuating forms of culture and cultural struggle.

REFERENCES

1. CENTER FOR THE STUDY OF MODERNITY AND THE RURAL WORLD. “Telciu Summer Conferences” and “Telciu Summer School”. Available at http://www.centrulpentrustudiereamodernitatiisialumii_rurale.ro/;
2. MIGNOLO, WALTER. “*The Darker Side of Western Modernity: Global Futures, Decolonial Options (Latin America Otherwise)*” (Durham, NC: Duke University Press, 2011);
3. QUIJANO, ANIBAL. “Coloniality of Power, Eurocentrism, and Latin America”. *Nepantla: Views From the South*. 1: (3)/2000, p. 533–580. Available at http://sites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic203438.files/Anibal_Quijano.Coloniality.pdf.

Ion Matei Costinescu

THE XXXrd WORKSHOP OF THE FER-EURETHNO NETWORK, SEPTEMBER 8–10, 2016, AIX-EN-PROVENCE

The XXXth international workshop of the Eurethno network took place September 8–10, 2016 in Aix-en-Provence and Marseille. It was hosted by the Mediterranean House of Human Sciences (MMSH) and the Museum of European and Mediterranean Civilisations (MuCEM). The event was organized by the Institute of Mediterranean, European, and Comparative Ethnology (IDEMEC, mixed research unit 7307, CNRS – Aix-Marseille University).

Created in 1988, the Eurethno network (<http://www.eurethno.altervista.org/FR/default.php>) reunites French speaking scientists from 20 countries (Germany, Belgium, Bulgaria, Cyprus, Denmark, Spain, Lithuania, France, Greece, Hungary, Italy, Japan, Norway, Portugal, Poland, Czech Republic, Romania, United Kingdom, Russia and Serbia) and is a member of the European Federation of European Networks of Scientific and Technical Cooperation of the European Council

(FER). The network organises annual comparative studies workshops on a broad array of themes dealing with European cultural heritage and anthropological diversity (oral culture, borders, times, myths, identities, festivals, holidays, rituals, collective games, religious tourism, Christians, old people, young people, shepherds, etc.). Over the years these meetings have led to the publication of 30 volumes, several of which were published by prestigious publishing houses such as l'Harmattan.

This year, the Eurethno workshop brought together members of the Eurethno network, International Society for Ethnology and Folklore (SIEF) and the IDEMEC research unit, all focused on the theme: *Cataloguing European Festivals. Comparisons and New Methods of Study*.

Following opening speeches by **Laurent Sébastien Fournier** and **Dionigi Albera** on behalf of the organizing institution, the meeting started with four introductory presentations. **Sylvie Grenet** from the French Ministry of Culture and Communication summarized the actions and the methodology used in France, since 2008, to catalogue the intangible cultural heritage with the purpose of identifying cultural elements to be registered on the representative lists of UNESCO. **Valdimar Hafstein**, president of SIEF, proposed a critical and comparative approach of the 2003 UNESCO convention, referring to the direct consequences that the preservation process sometimes has on the intangible cultural heritage itself. Through several unique examples, such as the Jemaa el-Fna place in Morocco, the Vimbuza festival in Malawi and the Belgian fries, the speaker showed how traditional festivals are not only 'patrimonialised', but sometimes, in the process of preservation, also 'festivalised'. **Jocelyne Bonnet Carbonell**, the founding president of Eurethno, recounted the network's activity in the past three decades, restating themes that had been selected for debate and which have resulted in a great variety of documents and methodologies. Discussing the workshop theme, **Laurent S. Fournier**, the host of the reunion, argued the importance of the study of the first catalogues and inventories for the history and comparative ethnological study of contemporary European festivals, feasts and rituals.

The following session grouped several papers geographically and referred to cataloguing festivals from the Mediterranean to the North Sea area. **Jasna Čapo** from the Institute of Ethnology and Folklore Research in Zagreb and co-chair of SIEF's Migration and Mobility working group, opened the afternoon with a historical overview of various approaches to festivals and feasts in Croatia; from the 19th century investigations of peasant life and the first catalogues, to contemporary interests in public festivities and urban festivals. **Evangelos Karamanes**, from the Hellenic Folklore Research Centre, Academy of Athens, started with the 19th century investigations and catalogues of Greek festivals and feasts at the time of the Hellenic 'laographia' and continued with the initiatives developed within the Hellenic Folklore Research Centre. Particular interest was given to the use of new technologies in the preservation process. **Jean-Pierre Ducastelle**, president of the Giants' House museum in Ath, offered a different approach, choosing to present a selection of three Belgian festivals included in the UNESCO representative list of intangible heritage. In his historical approach, the speaker explained the reasons for their survival and the consequences of their heritage recognition. **Peter Jan Margry**, from the University of Amsterdam, although not physically present, submitted a detailed paper outlining the main approaches to festivals and feasts in the Netherlands since the 18th century, highlighting the historical context of various initiatives, in particular their religious background.

The last session of the day was dedicated to festivals and interreligious dialogue. **Silvia Czingel**, from the University of Budapest, spoke about Jewish feasts and festivals in Hungary and their timid reappearance in the public sphere after the fall of communism. Discussion of Jewish culture was continued by **Karine Michel**, from IDEMEC, who described the paradox of Jewish festivals in contemporary Germany, in the context of reconstruction of the Jewish community after the Shoah and the immigration from the ex-Soviet bloc. Another member of IDEMEC, **Marie-Laure Boursin**, focused on the so-called 'Muslim and Islamic' festivals and feasts and the way they are presented in Bulgarian ethnographical literature. The speaker emphasized the political background of certain academic productions, in contrast with the importance of these practices for the Muslim community in Bulgaria.

The second day of the workshop started with a section dedicated to East European countries. **Kincső Verebélyi**, from Eötvös Loránd University in Budapest and president of the Eurethno network, discussed the approach given to festivals and feasts in Hungary, where the study of folk culture was for a long time situated under the influence of literary theory and its approach to orality. **Senka Kovač** from the University of Belgrade, focused on the particular case of the 'slava', the Serbian family celebration which glorifies its patron saint, which is included in UNESCO intangible cultural heritage lists in 2014. **Inga Kuźma**, from the Institute of Ethnology and Cultural Anthropology, University of Łódź, presented the latest directions in Polish anthropology regarding religious and national rituals. **Irina Stahl**, from the Institute of Sociology, Romanian Academy, recounted the main contributions to the study of feasts and festivals in Romania since the 19th century, with particular attention to the context in which the initiatives developed and the applied methodology.

The afternoon session was dedicated to the festival experience in Italy. **Vincenzo M. Spera**, from the University of Molise, focused on the changes festivals and folk traditions have experienced in the past few decades providing concrete examples from central and southern Italy. **Fiorella Giacalone**, from the University of Perugia, also concentrated on changes, this time in the Umbria region where, due to the heritagisation process, festivals are being 'reinvented'. **Gianfranco Spitilli** from the Don Nicola Jobbi Research Centre in Montorio al Vomano, presented the Saint Giles celebration in Cerqueto, an illustration of the festivals taking place in the mountain hinterland of central Italy. The last speaker of the day, **Alfonsina Bellio** from the Research Group Societies, Religions, Secularisms (CNRS-EPHE), Paris, spoke about the dialogue, often degenerated in confrontation, and the negotiation between different social actors involved in the religious festivals and processions in Calabria.

The second day ended with the Eurethno general assembly meeting. Following various administrative issues, four new national antennas were elected: Jasna Čapo representing Croatia,

Evangelos Karamanes, Greece, Valdimar Hafstein, Iceland and Peter Jan Margry, the Netherlands. Next, the membership accepted the offer of E. Karamanes to organize the 2018 workshop in Athens. Cooperation with SIEF was raised and the SIEF president presented the advantages that this would bring to both organisations. It was decided that the Eurethno would submit two panel proposals to the 2018 SIEF congress and would create a French speaking working group within SIEF. Finally, the network elected a new board: L.S. Fournier was named the new president of Eurethno, A. Bellio the secretary and I. Kuzma the treasurer. K. Verebélyi, the former president, was named vice-president of the network.

On the last day, the workshop continued in Marseille, where it was hosted by the Museum of European and Mediterranean Civilisations. The final section considered festivals from both the museum's perspective and that of the territory. **Marie-Pascale Mallé**, from the MuCEM, talked about the process of acquisitions the host institution had to make in order to prepare the 2014 carnival exhibition, 'The world upside down'. **Patricia Heiniger-Castéret** and **Mathilde Lamothe** both from Identities, Territories, Expressions and Mobilities Laboratory (ITEM EA 3002), University of Pau and Pays de l'Adour, presented a paper on fires and their cultural usage in the Aquitaine region. Investigated and catalogued since the 19th century, the practice of fires seems currently to be experiencing a revitalisation, under the influence of new technologies and local policies of territorial valorisation. After making some final remarks, Laurent S. Fournier closed the meeting inviting the participants to a free visit at the MuCEM.

Irina Stahl

DUBLĂ LANȘARE DE CARTE SUB EGIDA CENTRULUI P.E.N. ROMÂN, 28 OCTOMBRIE 2016, LA SEDIUL GRUPULUI PENTRU DIALOG SOCIAL (GDS), BUCUREȘTI

Sub egida P.E.N. România, filiala românească a P.E.N. International, la sediul Grupului pentru Dialog Social (GDS) din Calea Victoriei nr. 120, a avut loc, în după-amiaza zilei de 28 octombrie 2016, un eveniment cultural de excepție, legat în chip subtil de revista institutului nostru și chiar de disciplina sociologiei (așa cum vom explica mai jos): lansarea a două volume de poezii, în ediție bilingvă, română și franceză. Primul dintre ele, *Le miel de la nuit / Mierea nopții*, apărut la Paris (Editura Poètes à vos plumes, Paris, 2016), aparține poetei Simona-Grazia Dima, redactor al „Revistei române de sociologie” a Institutului de Sociologie al Academiei Române, iar al doilea, *13 pași pe pavajele albastre din Montmartre / 13 pas sur les pavés bleus de Montmartre* (Editura Confluente, Petrila, 2016), poetei franceze Linda Bastide. Manifestarea, care a avut semnificația unei întâlniri literare bilaterale România-Franța, în cadrul P.E.N., prin cele două reprezentante ale sale, membre ale centrelor naționale ale P.E.N. International, s-a desfășurat în prezența unui public pasionat, format din reprezentanți prestigioși ai vieții literare, artistice și științifice, precum și din iubitori de poezie, într-o atmosferă încărcată de emoția și elevația pe care numai actul poetic autentic le poate crea.

Câteva precizări sunt necesare: P.E.N.-Club este cea mai veche și mai importantă organizație mondială a scriitorilor, înființată la Londra de scriitorii Catherine Amy Dawson Scott și John Galsworthy, în 1921 (acronimul P.E.N. provenind de la Poets, Essayists, Novelists). La ea s-au afiliat cu promptitudine, de la începuturi și până în prezent, aproape 150 de centre din tot atâtea țări de pe cele cinci continente ale lumii. În anul 1923, aproape sincron, așadar, a aderat la P.E.N.-Club și țara noastră, participarea românească incluzând nume sonore, precum Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Haig Acterian, Lucian Blaga, Vasile Voiculescu, Perpessiciu, Barbu Brezianu, Șerban Cioculescu, Nichifor Crainic, Al. Th. Stamatiad, Ion Pillat, Octavian Goga, Romulus Ciolfec, Claudia Millian, Ion Minulescu, Camil Baltazar, Cicerone Teodorescu, Pan

Vizirescu, Ștefan Nenițescu, Mihail Sorbul, Simion Mehedinți, Victor Eftimiu sau Eugen Jebeleanu. Printre președinții P.E.N. mondiali s-au numărat, de-a lungul timpului, scriitorii ca: John Galsworthy, H.G. Wells, Jules Romains, Thornton Wilder, E.M. Forster, François Mauriac, Ignazio Silone, Maurice Maeterlinck, Benedetto Croce, André Chamson, Alberto Moravia, Arthur Miller, Heinrich Böll, Mario Vargas Llosa, György Konrád, între care numeroși sunt recipienți ai unor premii de marcă (Nobel, Pulitzer, Somerset Maugham, Principe de Asturias etc.) sau membri ai unor academii naționale. Alți membri P.E.N. marcanți la nivel internațional: Thomas Hardy, W.B. Yeats, Arthur Schnitzler, Gerhardt Hauptmann, Knut Hamsun, Romain Rolland, Anatole France, Dimitri Merejkovsky, Selma Lagerlöf, Thomas Mann, Vicente Blasco Ibanez, Rabindranath Tagore, Robert Frost...

P.E.N.-Club-ul și-a schițat de la debut un document fondator – o Cartă, cuprinzând câteva principii fundamentale, între care acela al apărării literaturii, într-o deplină solidaritate interscriitoricească și socială. Reproducem, în traducere, textul scurt și elocvent al acestei Carte, aflată la loc de cinste pe *site*-ul organizației mondiale a scriitorilor, P.E.N. International: www.peninternational.org: „1. Literatura nu cunoaște frontiere și trebuie să rămână o formă de comunicare curentă între oameni, în pofida oricăror tulburări politice și internaționale. 2. În toate împrejurările și mai ales în vreme de război, operele de artă, patrimoniul umanității în general, trebuie să rămână neafectate de pasiunile naționale sau politice. 3. Membrii P.E.N. trebuie să utilizeze în toate împrejurările influența pe care o au, în scopul de a favoriza buna înțelegere și respectul reciproc dintre națiuni; ei se angajează să înlăture ura de rasă, de clasă și națională și să susțină idealul unei umanități care trăiește în pace, în lumea noastră – una, comună pentru toți. 4. P.E.N. susține principiul transmiterii nestingherite a ideilor în cadrul fiecărei națiuni, precum și între națiuni, iar membrii săi se angajează să se opună oricărei forme de obstrucționare a libertății de exprimare în cadrul țării sau comunității din care fac parte, ca și în lume, ori de câte ori este cazul. P.E.N. este în favoarea presei libere și se opune cenzurii arbitrare pe timp de pace. Consideră că evoluția necesară a lumii spre o ordine politică și economică mai organizată și mai armonioasă solicită în mod imperativ un spirit critic liber față de guverne, administrații și instituții. Întrucât libertatea înseamnă constrângere voluntară, membrii P.E.N. se angajează să se opună posibilelor aspecte negative ale presei libere, cum ar fi prezentarea mincinoasă, falsificarea cu intenție și expunerea deformată a faptelor din motive politice și personale”.

Fiecare nou membru își afirmă, la primirea în P.E.N., aderența la aceste principii de bază, declarând că le îmbrățișează și le va ilustra prin creația și întreaga sa conduită, literară și socială. Destinul a dorit ca P.E.N.-Club-ul să fie antrenat, încă din primii ani ai constituirii sale, în luptele sociale acerbe din acea vreme. Fondat special ca să aline rănile Primului Război Mondial prin comunicarea pașnică și inspirată dintre scriitori, prin cunoașterea lor reciprocă, el a fost nevoit să se implice în dezbaterile și luările de atitudine generate de înfruntările politice. A făcut, astfel, epocă excluderea P.E.N.-ului German, la Congresul mondial P.E.N. de la Dubrovnik, din 1933, atunci când membrii acestuia nu s-au delimitat de nazism. Deși apolitic prin definiție, P.E.N.-Club-ul a luat atitudine, cu mult curaj, în favoarea libertății de exprimare prin scris, demascând abuzurile exercitate de tiraniile de toate culorile asupra scriitorilor. De-a lungul timpului și-a accentuat latura activistă. Este de menționat, în acest sens, faptul că a reușit să pledeze pentru scriitorii amenințați de regimurile totalitare și să elibereze din închisori sute de scriitori oprimați, prin acțiuni hotărâte, duse la cel mai înalt nivel – al guvernelor și președinților de țări. În acest mod, P.E.N.-Club-ul a fost perceput, din ce în ce mai pregnant, ca un veritabil bastion al democrației, simbol al solidarității de breaslă și, prin extensie, al solidarității umane în general. Nu întâmplător, la congresul său mondial din anul 2010, și-a schimbat denumirea – din P.E.N.-Club, în P.E.N. International și s-a deschis odată în plus – înspre cuvântul scris și reprezentanții săi dedicați traducerii sau jurnalismului. Această transformare punctează orientarea decisă, mai mult ca niciodată, înspre social, cu accent neechivoc pe literatura angajată și, în egală măsură, pe salvagardarea libertății de exprimare și de creație, pe apărarea vieții libere, demne a creatorilor din toată lumea, aflați în slujba logosului, privit, în cele din urmă, ca adevăr, semnificativ pentru condiția umană. Într-un anume fel, se poate afirma că P.E.N. a reușit să schimbe lumea, apelând la forța și pregnanța socială a cuvântului.

Manifestarea a debutat prin caldele cuvinte de prezentare ale poetei, universitarei și publicistei Magda Cârneli, președintă a P.E.N. România, precum și ale prof. univ. Caius Dobrescu, poet, critic literar și publicist, vice-președinte al P.E.N. România.

Din respect pentru invitații străini, majoritatea discuțiilor au fost purtate în limba franceză. Poeta Magda Cârneli a analizat universul dens al lirismului colegei noastre, scriitoarea Simona-Grazia Dima, cu accent pe constelațiile simbolice axate în jurul unei percepții nenumerate a existenței. Ființele mici, copilul, animalul etc. constituie tot atâtea motive importante și revelatorii ale liricii sale, cu originea într-o vocație specială a căutării și trăirii sacralului, a redării acestei apropieri intuitive sub forma privilegiată a cuvântului artistic. Caius Dobrescu a relevat înrudirea celor două volume lansate, prin viziunea proaspătă și limbajul firesc, necontrafăcut, specific literaturii autentice, în contrast cu monotonia și carența estetică a limbii de lemn, activă și astăzi, ușor de regăsit sub felurite deghizări. În poezia Simonei-Grazia Dima vorbitorul a detectat, subiacent, ca substrat al lirismului său, un filon al spiritualității genuine, o cale mistică, dar exprimată intim, fără ostentație, grație sugestiei și apercepției inefabilului, cu discreție și naturalețe. Așadar, în versurile poetei nu se poate decela o formă anume de religiozitate (în sensul că nu pe aceasta cade accentul). După cum ludic se exprimă Caius Dobrescu, ea ar putea fi și una *sufi*, de pildă, la fel de bine ca una extrem-orientală sau indiană, fără a contraveni viziunii creștine de fond a poetei.

În continuare, cele două autoare au dat citire câtorva dintre versurile proprii, în mod original, printr-o lectură mutuală în ambele limbi: fiecare și-a citit câte un poem în limba maternă, pe care cealaltă poetă l-a prezentat îndată în traducere. Astfel, Simona-Grazia Dima a citit poemul său *Lacul*,

apreciat de Linda Bastide printr-o exclamație: „magnifique!” și rostit de ea cu mare expresivitate și participare sufletească în limba franceză. Apoi ea însăși a dat citire poemului său despre Dalida, care i-a fost prietenă apropiată, iar Simona-Grazia Dima l-a reprodus în versiunea română datorată poetei Elisabeta Bogățan, prezentă și ea la eveniment. De asemenea, cele două autoare au exprimat câte un crez poetic. Linda Bastide a explicat de ce își consideră periplul poetic din volum o „călătorie a sufletului” și a rememorat clipele faste ale întâlnirilor cu Dalida, care-și invita adesea amicii în castelul său din cartier, plasat, față de nivelul străzii, într-o adâncitură, devenind, astfel, încă mai ademenitor. Un castel cu nenumărate odăi, una dintre ele rezervată visării. Acolo marea cântăreață se retrăgea spre a privi în adâncul unei oglinzi și a capta undele subconștientului. Simona-Grazia Dima a accentuat asupra nonfinitudinii oricărei călătorii spirituale: contează doar drumul însuși, nu atingerea țintei. Atâta timp cât cauți, nu ții să pozezi un obiect al căutării. Atunci când ți se pare că ai prins ceva tangibil în pumni, el se dizolvă, iar călătoria se reia.

Devotat redactor al Academiei Române de aproape două decenii, pasionată cititoare, în premieră, a articolelor noastre, colegii săi, pe care le pregătește cu acribie și competență pentru tipar, înaintându-le Editurii Academiei Române, una de elită între editurile românești, Simona-Grazia Dima ne surprinde prin biografia sa intelectuală de excepție. Născută într-o familie de scriitori din Timișoara (Valentina Dima și Simion Dima), oraș în care a absolvit Facultatea de Litere a Universității de Vest, ca șefă de promoție națională, Simona-Grazia Dima se remarcă deopotrivă ca poetă, eseistă, critic literar, traducătoare și publicistă. Membră a Uniunii Scriitorilor din România din 1990, a deținut și funcția de secretar general al Centrului P.E.N. Român (numit, în publicistica actuală, și P.E.N. România) vreme de peste două mandate (2006–2015), apoi, încă un an, poziția de membră a comitetului director al acestuia (2015–2016), iar în continuare a fost aleasă membră a Comitetului de Onoare, alături de poezii Ana Blandiana și Constantin Abăluță. Cu atât mai meritorie este această activitate cu cât ea reprezintă un pur voluntariat, în tradiția cutumelor P.E.N.: în toată lumea, liderii P.E.N. nu au fost niciodată plătiți.

Cu o operă prodigioasă în spate, Simona-Grazia Dima și-a câștigat un loc de frunte în peisajul poetic și cultural românesc, fiind autoarea a nu mai puțin de 21 de volume publicate, între care: unsprezece culegeri de poeme (*Ecuație liniștită*, *Diminețile gândului*, *Scara lui Iacob*, *Noaptea romană*, *Focul matematic*, *Confesor de tigri* – Premiul pentru poezie al Filialei Timișoara aUSR, 1999), *Ultimul etrusc* (nominalizat la premiul pentru poezie al Asociației Scriitorilor din București), *Călătorii apocrife* (nominalizat la premiul pentru poezie al Asociației Scriitorilor din București), *Dreptul răni de a rămâne deschisă*, *La ora fulgerului*, *Interiorul lucrurilor*), două antologii lirice (*Călătoria în petalele trandafirului* și *Armata ființelor mici/The Army of Little Beings* – volum bilingv, în limbile română și engleză, publicat în format electronic la Ed. Universității din București), patru volume de critică literară și eseistică (*Baudelaire*, *Verlaine*, *Rimbaud*, *Mallarmé*, *modele pentru scriitori români contemporani*. *O anchetă literară* – coordonator și coautor, în colaborare cu Aurelian Titu Dumitrescu; *Labirint fără minotaur*, *Blândețea scorpionului*, *Micelii solare*) și două traduceri (una de orientalistă, din limba engleză – Arthur Osborne, *Sri Ramana Maharshi și Calea Cunoașterii Supreme*, și una de poezie, din italiană, publicată în ediție bilingvă, română-italiană – Antonio Della Rocca, *Meduse e manager/Meduze și manageri*). Selecții din poeziile și eseurile sale au fost traduse în limbile engleză, franceză, italiană, germană, maghiară, sârbă, slovacă, turcă, galeza scoțiană și au fost incluse în antologii și volume colective editate în țară și în străinătate. De-a lungul anilor, Simona-Grazia Dima colaborează cu statornicie la reviste precum „România literară”, „Luceafărul de dimineată”, „Viața Românească”, „Orizont”, „Convorbiri literare”, „Vatra” și multe altele, participă la numeroase manifestări literare naționale și internaționale, este prezentă în jurii literare, în emisiuni de radio și televiziune, primește premii pentru creația sa, în țară și peste hotare. Mai multe detalii despre poetă pot fi aflate pe *site*-ul acesteia, <http://www.simona-grazia-dima.ro>.

Aparența de livresc, datorată limbajului cultivat, de un real rafinament, al creației sale lirice, se risipește la o lectură atentă, grație căreia poemele se arată a fi, în esență, profund emoționale și tulburătoare. După cum afirma poetul și criticul literar Lucian Alecsa (în revista „Hyperion”, an 32, nr. 7–8–9 (243–244–245), iulie–august–septembrie, 2014, p. 80–81), „Simona-Grazia Dima este o

poetă a metaimaginarului, este unica voce cu un astfel de substrat în spațiul liricii noastre feminine. Poemele ei se consumă dincolo de ceea ce sugerează imaginile invocate prin limbajul liric – un joc pe cât de periculos, pe atât de sublim. Verbul joacă rolul substanței de contrast folosite în radiografii, dând vizibilitate ideilor antrenate și structură carnației lirice. Poezia Simonei-Grazia Dima are ca resort ideatic o filosofie ce se intersectează în permanență cu planurile vieții concrete, fără enunțuri deductibile, ci cu secvențe de viață ce demonstrează autenticitatea trăirilor propuse iluminării. (...) Dacă decopertăm țesătura de întrebări ce «îmbălsămează» viața de zi cu zi, vom da de un spectacol fascinant, fabulos, încorporat într-un limbaj firesc, fără compuneri pretențioase, conectat în permanență la propriile trăiri. Unii pot spune că această partitură cere antrenarea unei doze mai mari de livresc. Ei bine, nu, tocmai prin naturalețea limbajului, prin firescul compunerii textului, atmosfera ce se vrea tușată se întregește”.

Într-adevăr, poezia Simonei-Grazia Dima – o dovedește și volumul recent lansat, *Mierea nopții* – se situează la granița dintre lumea vie a concretului și visceralității și aceea eterată, misterioasă, a filosoficului asumat ca mod de viață, într-un spațiu unde, în mod fulgurent, mundanul, banalul se topesc, iar atmosfera se infuzează cu sensuri ascunse, magice. În direcția unor mari mistici, precum Sfântul Ioan al Crucii sau Rumi, și impregnată de gândirea unor nume majore ale filosofiei și misticii orientale, în interpretarea Simonei-Grazia Dima, poezia reprezintă o cale de salvare interioară și de acces (pornind dinspre cele văzute, prin transcenderea percepției comune) spre Absolut, către cele nevăzute, spre „Cel ce întemeiază / Celui qui fonde” (*Mierea nopții/Miel de la nuit*). Aceasta este ideea centrală ce transpare pregnant din cel mai recent volum al său, lansat la sediul GDS, sub egida Centrului P.E.N. Român, în traducerea Elisabetei Bogățan și a Lindei Bastide.

Merită menționat faptul că, în virtutea principiului conform căruia poezii îi înțeleg cel mai bine pe poeți, cartea se bucură de o inspirată prefață semnată de însăși Linda Bastide, din care cităm, în traducere: „*Mierea nopții*: în acest volum de poeme, Simona-Grazia Dima ne cheamă în lumea sa personală; nu ne ia de mână – fără îndoială, este sigură că suntem destul de mari pentru a ne feri, ca ea, de puterile întunericului. Merge, pas cu pas, echilibrată senină privind drept în fața ei, pe firul întins între doi munți înalți, încununați de zăpadă și soare. Deasupra abisului, bastonul lung și greu pe care-l ține în mâini îi asigură securitatea! El este plin de aceste cuvinte despre care numai poezii inițiați știu că sunt o protecție personală subtilă contra puterilor umbrei. Cuvinte atât de juste, atât de puternice. Și atâtea lucruri ascunse în spatele fiecăruia dintre ele! Exact acest drum al poetei îi poartă mereu privirea spre cer, drumul pe care Simona-Grazia Dima îl urmează, și îl va urma mereu – el este între alfa și omega, între real și vis, între zi și noapte. Noaptea în care totul este posibil, un ideal de atins, realitatea ascunsă de descoperit, în sfârșit, căutarea de urmat, fără teamă, pe drumul spre stele. Să-i pășim pe urme, călătoria merită osteneala”.

Linda Bastide este autoarea celui de-al doilea volum lansat la GDS, *13 pași pe pavajele albastre din Montmartre / 13 pas sur les pavés bleus de Montmartre*, în traducerea Elisabetei Bogățan și cu o prefață de Jean Manuel Gabert, redactor-șef al revistei „Paris-Montmartre”. Personalitate complexă, cu multiple și excepționale fațete, Linda Bastide este poetă, romancieră, artist plastic și actriță, membră a Centrului P.E.N. Francez, laureată a unor prestigioase premii literare, dar și, fapt inedit, ambasador cultural al cartierului parizian Montmartre, care și-a dobândit un statut independent în Paris. Acest cartier, unde viețuiește, topos cu reverberații aproape mitice în simbolismul cultural european, este, de altfel, și sursă primordială de inspirație și, totodată, personaj central al volumului său de poeme lansat în 28 octombrie.

Aprecierile lui Jean Manuel Gabert, din prefață, merită din plin atenția cititorului, punctând densa lume unde suntem invitați de Linda Bastide: „Prietenii săi au luat culoarea pereților și conturul străzilor. Străzile sale freamătă în secret sub umbra amintirilor. Străzi de adâncă nostalgie, unde un căpcăun cu inima tandră, cu «maiestate de saltimbanc», și-a mâzgălit cuvintele în reflexul sticlelor sparte – sau străzi cu «fertilitate cosmică», precum această împeștrită Lepic, care-și revarsă cornul abundenței. În 13 pași pe pavajele albastre, Linda Bastide urmează drumuri vii care-i urzesc un Montmartre al său și trasează o circulație secretă prin pânză. (...) În trecere, ea interoghează oglinda spartă într-un mare castel alb, descoperă izbucnirea unui izvor dispărut și «cețuri vagabonde». Într-

semicorpus hazliu din Passe-muraille și direcțea distinsă a sfântului cefalofor, poeta simte bine că nu este la capătul unei traversări imobile și că este încă departe portul, la ora când apare Muntele: atunci trebuie să salute viile și «ulmul țigan și albastru» escaladând nordul și să-și amintească încă de toți locuitorii acestei insule nemărginite, poeți și cavaleri ai pavajului, muze rebele ale morilor, marinari de fântâni, înghițitori de culori scuipate spre soare. Nu ezitați să o urmați pe Linda Bastide în această plimbare în care zorii iau nuanța sfârșitului de zi: veți respira până în inimă aerul subtil din Montmartre, care transportă pe un același parfum de glicine farandola copiilor nebuniei și melancoliei fără capăt a cireșelor cu țuică. Părând neinteresat de asta, autorul vă culege în trecere din aceste mici nimicuri invizibile și intruabile care fac adevăratele călătorii”.

Cu empatie și mărturisită colegialitate față de Linda Bastide, confratele străin pe care a vrut să-l onoreze printr-o temeinică punere în valoare, Simona-Grazia Dima a schițat și ea un portret al poetei, comentându-i, atent și tandru, volumul, care evocă magia „Republicii Montmartre”, spațiu de elecție al artei. Cele treisprezece poeme descriu, astfel, „o plimbare imaginară prin cartierul Montmartre”, unde locuiește și a cărui ambasadoare spirituală este, zonă care a cunoscut de-a lungul anilor o nemaivăzută aglomerație de mari artiști. Flanările poetei prin Montmartre, arată Simona-Grazia Dima, se petrec sub semnul emoției, deoarece, „în ciuda certitudinii lăuntrice că ea reprezintă o favoare a destinului, există totuși și confruntarea cu fragilitatea proprie temporalității”. Trăirea prin artă înseamnă însă pentru poetă „libertate absolută, sensul profund și adevărat al vieții, dar și discretul sens inițiativ al regăsirii unei copilării perpetue, pe orbita unei înalte dimensiuni a ființei, împlinind astfel dezideratul marelui Brâncuși, trecător și el prin cartier. Călătoria Lindei Bastide, rută, pentru ea, uzuală, își revarsă cu generozitate apele – sinonime unui izvor de cultură, de culoare, de muzicalitate – pe canavaua poeziei...”

Regal al poeziei și al fraternității, prilej de aleasă comuniune prin cuvânt, dincolo de diferențele de spațiu și limbă, întâlnirea la care am participat ne-a fost, deopotrivă, îndemn sufleteș spre știința și arta de a trăi și rezista prin artă și cultură în zbuciumata societate în care viețuim.

*Manuela Gheorghe,
Irina Stahl*